

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Global governance

Veronika Burešová

Plzeň 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Politologie

Bakalářská práce

Global governance

Veronika Burešová

Vedoucí práce:

PhDr. Magda Leichtová, Ph.D

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen
uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

.....

1. SEZNAM ZKRATEK.....	4
2. ÚVOD	5
3. PROMĚNA CHARAKTERU MEZINÁRODNÍHO SYSTÉMU	7
4. ZDROJE GLOBÁLNÍHO VLÁDNUTÍ	13
Mezinárodní právo	13
Mezinárodní normy (soft law).....	14
Formální a neformální struktury	14
Mezinárodní režimy	14
OSN v systému globálního vládnutí.....	15
5. AKTÉŘI GLOBÁLNÍHO VLÁDNUTÍ	17
Stát.....	17
Nadnárodní (transnacionální) korporace – Transnational corporations/TNC.....	20
Globální občanská společnost	22
6. NEVLÁDNÍ ORGANIZACE JAKO AKTÉŘI GLOBAL GOVERNANCE.....	25
7. ZÁVĚR.....	27
8. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	28

1. SEZNAM ZKRATEK

ECOSOC	Ekonomická a sociální rada (<i>Economic and Social Council</i>)
EU	Evropská unie
GATT	Všeobecná dohoda o clech a obchodu (<i>General Agreement on Tariffs and Trade</i>)
ICC	Mezinárodní trestní soud (<i>International Criminal Court</i>)
KBSE	Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě
MMF	Mezinárodní měnový fond
OAS	Organizace amerických států (<i>Organization of American States</i>)
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (<i>Organization of Economic Co-operation and Development</i>)
OPEC	Organizace zemí vyvážejících ropu (<i>Organization of the Petroleum Exporting Countries</i>)
TNC	Nadnárodní korporace (<i>Transnational Corporation</i>)
UNDP	Rozvojový program OSN (<i>United Nations Development Programme</i>)
UNHCR	Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (<i>UN High Commissioners for Refugees</i>)
WHO	Světová zdravotnická organizace (<i>World Health Organization</i>)
WTO	Světová obchodní organizace (<i>World Trade Organization</i>)

2. ÚVOD

Tématem této práce je v první řadě formující se proces globálního vládnutí (*global governance*). V následujících kapitolách popíšu některé z aktérů a mechanismů globálního vládnutí.

Po skončení bipolárního konfliktu došlo k proměně charakteru mezinárodního systému. Značně narostl počet nestátních aktérů, jejich nárůst lze vysledovat již po 2. světové válce, resp. od 70. let 20. století, ovšem až po skončení studené války tento trend nabyl na obrátkách. Kromě zvyšování jejich počtu nastala proměna i v jejich charakteru – nestátní aktéři působí ve stále více oblastech, zabývají se větším počtem témat či se mění jejich vztah k dalším institucím a snaží se tak stále více zapojovat do nekončícího procesu globálního vládnutí.

Dřívější představa jednotné správy založené na jednoduše výkonné moci je v současné době již minulostí. Místo ní nastupuje komplexnější struktura výkonu vlády, která v sobě zahrnuje účast státních i nestátních aktérů. Místo původní vlády (*government*) nastupuje komplexnější vládnutí (*governance*). Tradiční instituty reprezentativní demokracie v novém uspořádání světa přestávají stačit a plnit svoji funkci. Kromě úrovně státní pak dochází k proměně i na globální úrovni, kde však globální autorita nikdy neexistovala. Dle liberálů není možné popsat mezinárodní vztahy s použitím jednoho principu, je potřeba zaměřit se na institucionální vývoj mezinárodních vztahů. V současném systému existuje celá řada mezinárodních režimů a institucí formujících globální prostor. Tedy ačkoliv globální autorita jako taková neexistuje, existuje globální výkon vlády (Barša, Císař 2008: s. 388-389). Nejblíže teorii se blíží úvahy o *global governance* předkládané Jamesem Rosenauem, který tvrdí, že *global governance* se nevztahuje pouze k formálním institucím a organizacím, skrze které je vykonávána a systém OSN a národní vlády hrají dožijista ústřední roli v systému globální správy, ale je potřeba zohlednit také další aktéry. Podle něj *global governance* musí zahrnovat systémy vládnutí či správy na všech úrovních lidské činnosti, která při dosahování svých cílů má transnacionální důsledky. Rosenau přináší poměrně široký koncept *global governance*, jehož kořeny jsou v původní tradici studií o vládnutí v rámci

národních politických systémů. Z analytického hlediska je koncept *global governance* odpovědí na otázky, které byly opomíjeny existujícími teoriemi mezinárodních vztahů. Hlavní teorie mezinárodních vztahů již nejsou schopné držet krok s obrovským vývojem ve všech oblastech lidské činnosti a se stále stoupajícím počtem nestátních aktérů (Dingwerth, Pattberg 2006: s. 190-191). Činnost států, transnacionálních korporací a dalších aktérů globálního systému vedla k jisté institucionalizaci v některých oblastech – řada oblastí je upravena systémy norem či pravidel ve formě mezinárodních režimů, např. režim lidských práv, režimy upravující mezinárodní obchod, či nešíření jaderných zbraní. Snad nejcitovanější autor ve spojení s *global governance*, James Rosenau, nazval současnou situaci jako „vládnutí bez vlády“ (Rosenau – Czempiel 1992: s. 4-6). Tímto popisem současného stavu chtěl upozornit na existenci mnoha komplexních pravidel, kontrolních mechanismů a překrývajících se politických kompetencí, kde však chybí nadřazená politická autorita, jež by byla charakterizována právem a schopností vynutit si dohodnutá pravidla. Prostor, který zde vznikl se vyznačuje velkou flexibilitou a nepředvídatelností, takže jednotliví aktéři jsou nuceni reagovat pružně a novými způsoby na vzniklé situace. Globální vládnutí je poměrně širokým konceptem, který se kromě popisu formálních institucí a organizací zaměřuje i na řadu dalších aktérů a procesů s ním spojených. V první kapitole této práce se zaměřím na proměny charakteru mezinárodního systému. V druhé kapitole popíšu zdroje globálního vládnutí. Další kapitola naváže popisem nejdůležitější aktérů GG a poslední kapitola textu se vztahuje k INGO jako aktérům *global governance*.

3. PROMĚNA CHARAKTERU MEZINÁRODNÍHO SYSTÉMU

V popředí současné debaty o mezinárodních vztazích je bezesporu proměna charakteru mezinárodního systému, ke které významně přispěl konec studené války. Současný globální mezinárodní systém se vyznačuje především rapidním nárůstem počtu nestátních aktérů, jakož i změna povahy těchto aktérů. Dále je významným bodem v diskusi o proměně charakteru systému i vznik systému pravidel, který by upravoval vzájemné vztahy mezi jednotlivými aktéry systému nebo také globální správa mezinárodních veřejných statků. Kvalitativní proměna nestátních aktérů souvisí mimo jiné se snahou zapojit tyto aktéry do procesu globálního vládnutí, který se neustále formuje (Piknerová, Naxera a kol. 2011: s 11).

Dříve než se pokusím definovat globální vládnutí (*global governance*), je potřeba od sebe odlišit dva velmi podobné pojmy, tedy vládu (*government*) a vládnutí (*governance*). Vláda představuje konkrétní instituci, která by měla především zabezpečovat vládnutí prostřednictvím souboru norem, pravidel a mechanismů. Vládnutí pak žádnou konkrétní instituci nepředstavuje, respektive nevyžaduje existenci vlády (Piknerová, Naxera a kol. 2011: s.11). Jak píše Rosenau, vláda i vládnutí se vztahují k účelnému jednání, aktivitám s určitým cílem, systémům vlády. Aktivity vlády jsou však zaštiťovány formálními autoritami, zatímco vládnutí se vztahuje k aktivitám, které mohou, avšak nemusí nutně pocházet z právních, formálních povinností a zahrnuje tedy jak vládní instituce, tak nevládní mechanismy, skrze které následně osoby a organizace postupují ve svém snažení a naplňují své potřeby. Dalším důležitým rozdílem je, že vláda může fungovat i čelíc velké opozici a nesouhlasu s její politikou, zatímco vládnutí je systém vlády, který funguje pouze je-li akceptován majoritou nebo minimálně těmi nejmocnějšími, kterých se daná problematika týká (Rosenau – Czempiel 1992: s. 4).

Dle Rosenaua není zatím možné jasně specifikovat povahu globálního řádu z procesů, skrze které se vládnutí projevuje v globální perspektivě. Než bude možné jasně popsat hranice různých forem globálního řádu a vládnutí, může to trvat celé roky (Rosenau – Czempiel 1992: s. 3) K tomu, abychom mohli předpokládat vládnutí bez vlády si musíme být schopni nejdříve představit různé funkce již fungujících lidských systémů. Mezi tyto funkce patří například to, že každý systém je nucen čelit externím výzvám, musí se snažit předcházet konfliktům mezi svými členy, předcházet vzniku frakcí, které by daný systém nenávratně rozdělily, musí si být

schopen opatřit zdroje důležité pro jeho fungování, musí si být schopen vytyčit jasné cíle i způsoby, jak těchto cílů chce dosáhnout. Rosenau poukazuje na to, že ať se jedná o globální či o lokální systémy, tyto potřeby pro fungování systému jsou vždy přítomny, pakliže se má systém uchovat (Rosenau – Czempiel 1992: s. 5-7).

Zatímco dříve vládám k zajišťování těchto funkčních potřeb postačily pro vnitřní záležitosti zákony a pro vnější styky různé smlouvy, dnes v rychle se měnícím světě jsou tyto tradiční způsoby podkopávány novými vlivy jako jsou například požadavky a větší soudržnost různých etnických a jiných substátních skupin, globalizace ekonomiky, nová sociální hnutí, zmenšování vzdáleností díky novým technologiím, rychlý nárůst globální vzájemné závislosti, která je podporována současnými krizemi, znečištěním životního prostředí, terorismem, obchodu s drogami, AIDS a mnoha dalšími faktory, které jsou v popředí globální agendy (Rosenau – Czempiel 1992: s. 7-9).

Potůček shrnuje nejpoužívanější definici globálního vládnutí třemi hlavními body. Za prvé, globální vládnutí je specifické svojí víceúrovňovostí. Rozhodovací pravomoci národních států se přesouvají na další úrovně systému a to jak směrem nahoru (nadřazené mezinárodní či nadnárodní struktury), tak směrem dolů (regiony a municipality). Dalším definičním znakem je pluralita regulátorů, což znamená, že vedle státní moci a správy jsou pro globální vládnutí důležitými nástroji další aktéři či regulátoři – zejména se jedná o trh, občanský sektor a média. Třetím specifickým znakem je existence nehierarchických sítí, tedy nové možnosti, které přinesly informační a komunikační technologie a s nimi spojená existence sítí a činností, které nepodléhají vertikální struktuře moci a správy (Potůček 2009: s. 1-2).

I přes zvyšující se tlak ekonomické globalizace, zdokonalování informačních a komunikačních technologií či neustále rostoucí počet různých regionálních uskupení politického či ekonomického charakteru, jakož i různých nadnárodních uskupení zůstávají státy nadále hlavními aktéry globálního systému (Potůček 2009: s.2). Jak uvádí Haas¹, mezinárodní vztahy v 21. století se vyznačují „nonpolaritou“, světovému systému nedominuje jedna či jen několik málo velmocí, v dnešním světě je mnoho různých aktérů, kteří se podílejí na různých druzích a úrovních moci. Po skončení studené války, které vládla jasná bipolarita, přešel systém do unipolárního módu pod nadvládou USA. V průběhu let se však začala moc USA rozptylovat společně

¹ <http://www.foreignaffairs.com/articles/63397/richard-n-haass/the-age-of-nonpolarity> (staženo dne 10.4.2012)

s rychlým nárůstem množství různých aktérů systémů a mezinárodní řád se tak dostal do své „nonpolární“ fáze. Haas srovnává² tuto „nonpolaritu“ s multipolaritou. Zatímco multipolarita představuje existenci pouze několika mocenských center, „nonpolární“ mezinárodní systém je charakteristický větším množstvím důležitých mocenských center. Multipolární systémy mohou kooperovat, hlavní velmoci se mohou dohodnout na „pravidlech hry“ a ukáznit ty, kteří je ohrožují. Mohou být také více soutěživé v souvislosti s rovnováhou moci nebo upadat do konfliktu, když se rovnováha moci zhroutí. Jak popisuje Haas, na první pohled by se dnešní svět mohl zdát multipolárním v čele s velmocemi Čínou, EU, Indií, Japonskem, Ruskem a USA. Tyto velmoci tvoří polovinu světové populace, jejich produkce tvoří 75 % HDP a jejich výdaje na obranu představují až 80 % celosvětových výdajů tohoto druhu. Toto zdání však není reálné, protože dnešní svět se zcela zásadně liší od toho, který bychom mohli nazvat multipolárním. Existuje totiž mnoho mocenských center, z nichž celkem podstatné množství není národními státy. Vedle hlavních šesti mocností pak existuje celá řada mocností, které sice zatím nemají globální dosah, ale jsou velmocemi ve svém vlastním regionu – Brazílie a potažmo i další země jako Venezuela či Chile v Latinské Americe, Nigérie a JAR v Africe, Egypt, Írán, Izrael a Saúdská Arábie na Středním Východě, Pákistán v jižní Asii, Austrálie, Indonésie a Jižní Korea ve východní Asii a Oceánii. Další mocenská centra představují globální organizace jako Mezinárodní měnový fond, OSN, Světová Banka, regionální organizace jako např. Africká Unie, Liga arabských států, Evropská Unie, Organizace amerických států nebo organizace se specifickým zaměřením jako např. OPEC, WHO aj. Dalšími aktéry systému jsou globální korporace, včetně těch, které dominují na poli energií, financí a výroby. Dále jsou významnými prvky globální média jako např. al Jazeera, BBC, CNN, či militantní skupiny Hamas či Taliban, politické strany, náboženské organizace a hnutí, teroristické organizace, drogové kartely a nevládní organizace. Jak je vidět i na tomto stručném výčtu různých aktérů současného globálního systému, těchto aktérů je nespočet a moc již není jako dříve koncentrována v několika málo centrech, ale je značně rozptýlena. Toto uspořádání bez polarity bude mít podle Haase negativní důsledky zejména pro USA, pro které bude stále složitější být vedoucím aktérem při prosazování kolektivních odpovědí na regionální a globální výzvy. Velké množství aktérů je logicky mnohem těžší sjednotit a vést.

² viz tamtéž

„Nonpolaritní“ uspořádání bude mít za následek také stále více hrozeb pro státy a jejich větší zranitelnost. Hrozby mohou mít různé podoby – „darebáckými“ státy počínaje, přes teroristické skupiny až k energetickým producentům.

Dle Haase³ bude klíčovým nástrojem pro „nonpolarizovaný“ svět multilateralismus. Do vyjednávání bude důležité zahrnovat kromě vlivných velmocí i další aktéry. Stejně jako Rada bezpečnosti OSN, tak i skupina G8 musejí být reformovány tak, aby reflektovaly uspořádání současného světa a ne světa v éře po 2. světové válce. Náročnost na shodu všech aktérů vyjednávání bude stále stoupat, proto by se OSN měla snažit dávat si méně náročné cíle a uzavírat dohody s menším počtem aktérů. Například při vyjednávání o klimatických změnách a problémech spojených s environmentalismem by měly mnohem větší šanci na úspěch, pokud by byly dohody uzavírány mezi menším počtem zemí, nejlépe samozřejmě mezi těmi, které nejvíce poškozují životní prostředí, namísto toho, aby se dohody a smlouvy z těchto jednání uzavíraly mezi mnoha zeměmi s velmi nejasným výsledkem⁴. O slábnoucí pozici OSN v systému globálního vládnutí svědčí i vývoj v oblasti uplatňování mezinárodního práva. Členové Rady bezpečnosti OSN nejsou jednotní při výkladu mezinárodního práva zejména v oblastech užití síly či v interpretaci ohrožení mezinárodního míru a bezpečnosti ale i v dalších oblastech. Tato nejednotnost byla viditelná zejména při zásahu NATO proti Jugoslávii v r. 1999 a také v souvislosti s intervencí USA v Iráku v r. 2003 (Potůček 2009: s. 4).

Na rozdíl od unipolarity, bipolarity či multipolarity je v „nonpolárním“ světě je velmi těžké předvídat struktury a vztahy mezi jednotlivými aktéry. Vztahy budou více selektivní a budou se měnit v závislosti na různých situacích, zároveň bude stále těžší určit zda je konkrétní stát protivníkem či spojencem jiného státu, protože zatímco v některých záležitostech budou soupeřit, v jiných zas budou spolupracovat. „Nonpolarita“ nebude jednoduchá a bude i nebezpečná, avšak další stupeň globální integrace pomůže větší stabilitě. Kooperativní multilateralismus mezi vládami a dalším zúčastněnými aktéry by byl velkým posunem kupředu a pomohl k lepšímu fungování mezinárodního systému⁵.

³ viz tamtéž

⁴<http://www.foreignaffairs.com/articles/63397/richard-n-haass/the-age-of-nonpolarity> (staženo dne 10.4.2012)

⁵ viz tamtéž

Jak uvádí Francis Hoge⁶ společně s rostoucí ekonomickou silou asijských států roste i jejich síla politická a vojenská, čímž se zvyšují potenciální škody způsobené případnými konflikty. Vedle Číny zažívá velký vzestup také Indie a další asijské státy, jejichž ekonomický růst by v budoucnosti v mnohých případech mohl předčít západní státy. Další státy jihovýchodní Asie integrují své ekonomiky do obrovských sítí prostřednictvím obchodu a investičních smluv. Jak uvádí Hoge, nové asijské velmoci by měly být na mezinárodním poli více reprezentovány, počínaje Radou bezpečnosti OSN, jejíž složení by mělo více reflektovat současné uspořádání globální moci. Stejně tak Hoge uvažoval o rozšíření exkluzivního klubu nejvyspělejších států světa, avšak reprezentujících pouze západní kulturu G8 – Hoge však svůj článek psal v r. 2004, kdy se k založení G20 teprve schylovalo a kdy se pouze jednalo o rozšíření G8 o státy s velkou populací a rostoucími ekonomikami.

Budoucí vývoj globálního vládnutí bude bezesporu záviset na podobě multipolárního světa. Charles Grant⁷ tvrdí, že trend multipolarity je evidentní, není však podle něj zřejmé, jak bude tato multipolarita vypadat a předkládá dvě možné varianty. První varianta je založena na soupeření a uplatňování moci národních států, druhá je založena na spolupráci, respektování multilaterálních organizací a pravidel jednání.

Jak uvádí Potůček (Potůček 2009: s. 6), počátek 21. století ukázal, že při snahách o řešení globálních problémů zatím převažuje jakýsi mix těchto variant, přičemž velmi často byl patrný velký vliv USA, jakožto nejsilnější velmoci, který však s postupující dobou stále více upadá. Velký vliv na prosazení druhé varianty, systému mnohostranné spolupráce, závisí do velké míry na postoji Evropské unie, která právě tento model prosazuje.

Některé ze základních mechanismů a principů globálního vládnutí se formovaly již od 70. let – jmenujme například globální konference se zaměřením na problémy týkající se životního prostředí, rozvoje či lidských práv (Piknerová, Naxera a kol. 2011: s. 20). Příkladem takové konference může být dobře známá Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE), jejíž agendou měla být tři hlavní témata – bezpečnostní, hospodářské a kulturní. Konference měla být formou třífázového procesu, tzv. helsinského procesu.. První fáze konference začala v druhé polovině roku 1973 v Helsinkách. Bylo dohodnuto, že státy si při jednáních budou rovny a dohody budou

⁶ <http://www.foreignaffairs.com/articles/59910/james-f-hoge-jr/a-global-power-shift-in-the-making> (staženo 10.4.2012)

⁷ http://www.humansecuritygateway.com/documents/CER_Europe_China.pdf (staženo dne 4.4.2012)

tvořeny na základě konsensu. Po úspěšné první fázi přešel proces do fáze druhé, kdy byl připraven závěrečný dokument konference, jenž byl dokončen v r. 1975 (Veselý 2007: s. 439). V témže roce se uskutečnil Helsinský summit KBSE, který lze považovat za první, hojně zastoupený celoevropský summit. Výstupem tohoto setkání byl Závěrečný akt, zcela zásadní dokument pro další evropské dějiny, který ve svých třech hlavních částech řeší problematiku bezpečnosti v Evropě, spolupráci v oblasti ekonomické, ale také v oblasti vědy a techniky a životního prostředí a v neposlední řadě také spolupráci v humanitárních otázkách i dalších oblastech. Po tomto summitu se konala řada dalších, navazujících schůzek, které řešily plnění Závěrečného aktu a také další možnosti kooperace (Veselý 2007: s. 440-441).

Zároveň se vyvinuly i dva hlavní mechanismy vyjednávání, uplatňované právě během mezinárodních konferencí a byly později přeneseny i do principů globálního vládnutí. Prvním mechanismem je čistě mezivládní charakter jednání, přičemž participujícími aktéry byly státy, které se zavazovaly dodržovat přijaté dohody. Při druhém typu se jednání účastnil daleko větší počet aktérů, tedy kromě států byly do jednání zainteresovány i nevládní organizace, specializované agentury a fondy pod záštitou OSN (Piknerová 2011: s. 20). V průběhu let se neustále zvyšoval počet dílčích konferencí se zaměřením na specifická témata. Na základě těchto jednání vznikla celá řada norem a pravidel kontrolujících mnoho oblastí. Na počátku 90. let se pak tato pravidla včlenila do vytvářejícího se systému globálního vládnutí (Piknerová 2011: s.20). Jak uvádí Rosenau (Rosenau In: Wilkinson: s. 45), globální vládnutí nejsou pouze formální instituce a organizace pro zvládání mezinárodních záležitostí a ačkoliv je systém OSN a národní vlády bezpochyby ústředními aktéry globálního vládnutí, jsou pouze částí celkového obrazu globálního systému. Rosenau považuje za součást globálního vládnutí jakýkoliv „systém vlády“ na všech úrovních lidské činnosti, jejichž dopady mohou mít ve svých důsledcích transnacionální rozměr.

Víceúrovňové vládnutí přivedlo některé badatele k úvahám o novém mediavelismu, který se vyznačuje ústupem tradičního státu, zánikem centrálního řízení a organizovaných sociálních útvarů. Do popředí se opět dostávají staré mytologie a předsudky, které už se jevily téměř zaniklými. Jak uvádí Kobrin⁸ svět se dostává do éry rychlé, systémové změny v organizaci světové ekonomiky a politického řádu,

⁸ <http://www.questia.com/googleScholar.qst?docId=5001406716> (staženo dne 1.4.2012)

změny, srovnatelné s přechodem z feudální do moderní éry na přelomu 16. a 17. století.

Prvotní entusiasmus ze systému globálního vládnutí spojený s úvahami o nástupu neomedievalismu byl posléze vystřídán skeptickými úvahami o tom, že je nemožné vytvořit efektivní systém globálního vládnutí. Vyvinul se nový koncept, který tvrdí, že nejlépe bude efektivní globální vládnutí podporováno regionalismem. Po několika selháních systému globálního vládnutí a humanitárních krizích dospěla řada badatelů k názoru, že je nutné vydat se cestou podpory regionálních organizací (Piknerová 2011: s. 22).

4. ZDROJE GLOBÁLNÍHO VLÁDNUTÍ

Mezinárodní právo

Nejvýše postaveným zdrojem pravidel a norem pro systém globálního vládnutí je mezinárodní právo. Můžeme sem zařadit např. Chartu OSN, Mezinárodní dokumenty o ochraně lidských práv a základních svobod, konvence z oblasti životního prostředí, humanitárního práva, status Mezinárodního soudního dvora či mnoho dalších multilaterálních dohod. Přes své významné postavení má mezinárodní právo však velmi slabou vynutitelnost. Ačkoliv OSN má určité nástroje jak „potrestat“ stát, který nedodržuje mezinárodní normy, jsou tyto nástroje značně omezené (Piknerová, Naxera a kol. 2011: s. 23). Mezinárodní právo čerpá z různých zdrojů – ze smluv, zvyků či například právních dotrín mezinárodních soudů. Realisté odjakživa status mezinárodního práva zpochybňovali kvůli jeho nevynutitelnosti a považovali ho pouze za soubor morálních principů. Na druhé straně idealisté mezinárodní právo vždy podporovali, protože v něm viděli prostředek k nastolení řádu pro pokojné řešení mezinárodních konfliktů (Heywood 2008: s. 192).

Mezinárodní normy (soft law)

Tyto normy nejsou vázány právními předpisy a mají spíše pomáhat formování pravidel přijatelného chování pro jednotlivé státy. Jak uvádí Hillgenberg⁹ existuje široká škála situací, ve kterých státy vstupují do závazků aniž by podepsaly formální smlouvu v rámci mezinárodního práva. Jako příklad lze uvést koncept udržitelného rozvoje a jeho zásad těmi aktéry, kteří mohou tuto oblast nějak ovlivnit. Pro užití soft law vidí Hillgenberg celou řadu důvodů – potřebu budovat mezi aktéry vzájemnou důvěru, vytvoření jakéhosi předběžného režimu pro další rozvoj dané oblasti, předcházení přetížení systému mezinárodních vztahů při přílišném užívání pouze „hard law“, zjednodušení různých procedur a tedy rychlejšího dosažení výsledku či například to, že dohody mohou být tvořeny mezi aktéry, které jiní aktéři neuznávají.

Formální a neformální struktury

Do této skupiny patří mezinárodní vládní (OAS, OPEC, UNEP, UNHCR) i nevládní organizace, jednorázové dohody či semiformální uskupení států jako např. G8. Autorita IGO je značně omezena právě svým charakterem mezinárodní organizace a většinou je její činnost vůči svým členům omezena na různá doporučení či stanoviska, která nemají příliš velkou vynutitelnost. Státy jsou si však vědomé výhodnosti členství v těchto organizacích, čímž následně spoluvytvářejí ale i ovlivňují mezinárodní systém. Po studené válce narostl počet multilaterálních uskupení, které propojují země napříč kontinenty a jejichž agendy se často stále více rozšiřují.

Mezinárodní režimy

Mezinárodní režimy upravují chování aktérů v konkrétní oblasti a od mezinárodních organizací se liší zejména malou mírou institucionalizace. Keohane a Nye patří mezi prvními, kteří se zabývali významem mezinárodních režimů a dávali je do souvislosti s komplexní vzájemnou závislostí. Příkladem může být obchodní režim GATT, který napomohl ke zlepšení důvěry mezi státy a zároveň i ke snížení nákladů při mezinárodní spolupráci (Piknerová, Naxera a kol. 2011: s. 24-25).

⁹ <http://ejil.oxfordjournals.org/content/10/3/499.full.pdf> (staženo dne 15.4.2012)

Kromě norem uvedených výše se vytváří i pravidla předkládaná soukromými subjekty, která však zasahují i do oblastí, které dříve patřily výhradně do kompetence národních států. Normy soukromých subjektů se tak dostávají nejen do úrovně národní, ale následně i do úrovně globální. Příkladem mohou být ratingové agentury, pracovní standardy pro nadnárodní korporace či online banking. Obrovský význam v této oblasti sehrál internet (Piknerová, Naxera a kol. 2011: s.25).

OSN v systému globálního vládnutí

Mnoho politologů a badatelů považuje OSN za hlavního aktéra konceptu globálního vládnutí. V polovině 90. let sama organizace vytvořila Komisi pro globální vládnutí (*Commission on Global Governance*), jejíž výstupem byla zpráva Naše globální sousedství (*Our global neighborhood*). Za nejdůležitější oblasti zájmu jsou ve zprávě považovány zejména globální bezpečnost, reforma OSN, posílení vlády zákona či management vzájemné ekonomické závislosti (Piknerová, Naxera a kol. 2011: s. 26). Problém globální bezpečnosti vystoupil do popředí zejména v souvislosti se slabými a rozpadlými státy, které začaly představovat v posledních dekadách globální problém. Poté, co se stal zejména po r. 2001 vážným celosvětovým problémem terorismus, ukázalo se, že jeho původ je často právě v zemích rozpadlých a slabých. OSN si proto začalo klást otázku, co dělat s členskými státy, které odpovídají definici rozpadlého resp. slabého státu a ve kterých bují teroristické buňky. Jak uvádí Potůček (Potůček 2009: s. 4), není příliš pravděpodobné, že by v blízké budoucnosti došlo k nějaké reformě ve složení Rady bezpečnosti OSN. Změna složení Rady není po chuti zejména jejím stálým členům, jejichž unikátní postavení na mezinárodní scéně by bylo touto reformou ohroženo. Je zde ale i problém týkající se například Indie a Brazílie, které mají obrovskou ekonomickou moc, na scéně politické je však jejich postavení značně diskutabilní. Lze se domnívat, že diskusi by vyvolalo i případné členství Německa a to zejména diskusi v rámci EU.

Další téma globálního managementu vzájemné ekonomické závislosti vystoupilo do popředí zejména na základě proběhlé ekonomické krize v první dekádě 21. století. Ukázalo se totiž, že globalizovaný svět vůbec není uchráněn před velkými ekonomickými propady. OSN a největší ekonomiky světa byly nuceny hledat řešení

celosvětové ekonomické krize a nalézt preventivní opatření, která by předešla podobné situaci.

Co se týče posílení vlády zákona významným okamžikem v této oblasti se stalo ustanovení Mezinárodního soudního dvora v Haagu, který řeší spory mezi státy, což je zároveň v očích jeho kritiků i jeho velkou slabinou. Nedokáže totiž řešit například válečné zločiny nebo genocidu a proto se dostalo do popředí debaty v této oblasti zřízení trvalého mezinárodního trestního soudu, který by podobné zločiny byl schopen posuzovat a bylo by tak posíleno mezinárodní právo v globálním systému. Tento mezinárodní trestní soud byl ustanoven na přelomu 20. a 21. století na základě Římského statusu. Významným krokem v této oblasti také bylo zřízení dvou ad hoc soudních tribunálů řešících zločiny ve Rwandě a Jugoslávii (Piknerová, Naxera a kol. 2011: s. 27).

Dlouhodobě diskutovaným problémem v souvislosti s OSN je potřeba její reformy, zejména struktura nejdůležitějších orgánů OSN, která se od období po 2. světové válce prakticky nezměnila a ani zdaleka neodráží současný stav globálního systému. V polovině 90. let sice Komise pro globální vládnutí konstatovala potřebu reformy víceméně všech stálých orgánů OSN, nebylo ovšem definováno, jakým způsobem by tato změna měla proběhnout. Komise uvedla, že by se mělo změnit složení Rady bezpečnosti OSN, znovu uvést do života Poručenskou radu, jakož i například zefektivnit činnost Valného shromáždění či reforma Sekretariátu v čele s generálním tajemníkem (Piknerová, Naxera a kol. 2011: s. 28).

Mezi jednotlivými návrhy na reformu orgánů organizace jsou znatelné rozdíly – na jedné straně je požadováno zefektivnění fungování, zeštíhlení organizace, na straně druhé se volá po opačné vizi, tedy vizi rozšíření působnosti a posílení organizace.

Pravděpodobně nejskloňovanějším tématem při diskusi o reformě OSN je reforma Rady bezpečnosti OSN. Struktura a obsah činnosti tohoto výsadního orgánu OSN byly již stanoveny v Chartě OSN. Bohužel však RB od konce druhé světové války prodělala jen velmi málo změn ve své struktuře i činnosti. Důležitou změnou jistě bylo rozšíření RB v počtu jejích nestálých členů ze 6 na 10. Po skončení studené války se však začaly zvětšovat rozdíly mezi jednotlivými světovými regiony a tak některé země Afriky, Latinské Ameriky či Asie začaly poukazovat na nerovnoměrnost v zastoupení států v RB. Reformní návrhy se tedy týkají zejména rozšíření počtu nových členů v RB, ale také například zrušení veta stálých členů Rady (Waisová 2002: s. 124).

Další debaty o reformě OSN se týkají činnosti Valného shromáždění a Ekonomické a sociální rady. Valné shromáždění je kritizováno zejména kvůli špatné efektivitě své práce, jeho kritici požadují změnu a hlavně zjednodušení rozhodovacích procedur ve Shromáždění i v jeho výborech. Dále tvrdí, že by se měla rozšířit činnost oblasti, ve které Valné shromáždění působí a jeho působení by se mělo stát jakýmsi univerzálním globálním fórem. Jak již bylo zmíněno, kritiky se dostává i Ekonomické a sociální radě, jejíž cíle, vymezené Chartou OSN, nebyly z mnoha důvodů naplněny. Průmyslové velmoci odmítly kritiku i návrhy na reformy v oblasti světové ekonomiky vycházející od ekonomicky slabších států. Situace rozvojových států se oproti plánovanému zlepšení jejich situace naopak neustále zhoršuje, zejména v důsledku zadlužení těchto zemí, vysoký nárůst populace, šíření HIV aj.

Na základě výše uvedeného byl postoj k ekonomickým a sociálním programům v OSN spíše utlumený. Po skončení bipolární konfrontace a tedy současně i se vznikem mnoha nových témat v mezinárodních vztazích se zájem o tyto opomíjené oblasti opět oživil. V současné době je v popředí zájmu o reformu zefektivnění práce rozvojových programů OSN, efektivní hospodaření s investičními finančními prostředky z rozvojových fondů, či vytvoření jednotného systému, ve kterém by programy a fondy OSN efektivně koordinovaly svoji činnost (Waisová 2002: s. 124-125).

5. AKTÉŘI GLOBÁLNÍHO VLÁDNUTÍ

Stát

Od poloviny 20. století se vede diskuse o změně postavení státu, jehož pozice začala být oslabována dalšími aktéry, kterých se na světové scéně objevovalo stále více a i jejich činnost byla stále intenzivnější. Hlavními teoretiky, kteří začali zdůrazňovat roli nestátních aktérů v mezinárodních vztazích byli neoliberalní institucionalisté, kteří se zaměřili na studium těchto nových aktérů v kontextu právě mezinárodních vztahů. Jejich hlavními tématy byly transnacionální korporace, (ne)vládní mezinárodní organizace či integrace a vzájemná závislost. Neoliberalní institucionalisté uznávají jak státní, tak nestátní aktéry a v mezinárodních vztazích je považují za rovnocenné (Waisová 2002: s. 52). Vnitřní i vnější suverenita státu byla najednou stále více

narušována vlivem na straně jedné nadnárodními aktéry či faktory jako např. nadnárodními korporacemi či globálními finančními trhy, na straně druhé však i aktéry substátními skupinami, které negativně ovlivňovaly hlavně národní charakter státu. Vlivem transnacionálních vztahů a existencí transnacionálních aktérů se nejen oslabilo postavení státu, ale změnilo se i jeho chování (Piknerová, Naxera a kol. 2011: s. 31). Postavení státu na mezinárodním poli se tedy v posledních dekadách značně změnilo, jeho důležitost v systému globálního vládnutí, je však nadále nezpochybnitelná.

Susan Strange uvádí¹⁰, že ačkoliv by se na první pohled mohlo stát, že státní moc je silnější než dříve, není tomu tak. To, co dříve náleželo do kompetence každého jedince, tedy například hledání nového zaměstnání či nakupování zboží či služeb na vlastní riziko, dnes je téměř na všechno vydaný nějaký zákon či případně vytvořena specializovaná instituce, zde tedy můžeme uvést služby nezaměstnaným a pomoc při hledání nové práce či normy související s ochranou spotřebitele. Výsledný dojem tedy může působit jako naopak narůstající moc státu a představa, že náš každodenní život je závislý na rozhodnutích vládních byrokracií. Ve srovnání s trhem by stát mohl stát silnějším aktérem zejména proto, že je schopen zajistit bezpečnost proti násilí, stabilní měnu pro investice a obchody, systém práva a vytvoření prostředků na jeho podporu a posilování, infrastruktury v dopravě a komunikacích aj. Tyto a další jsou důvody, které legitimizují postavení a samotnou existenci státu. Problémem však je, že mnoho států není schopno tyto základní potřeby pro své občany zajistit. Jako další paradox Strange uvádí, že zatímco státy (zejména v Severní Americe a v Západní Evropě) postupně přicházejí o svoji autoritu, ve společnosti narůstá počet skupin, které se hlásí o svůj vlastní stát. Tyto tendence nemá pouze několik desítek etnických skupin, jejichž etnicita byla dlouhodobě potlačována v rámci většího státního celku (např. bývalý SSSR), ale týká se stovek minorit a domorodců po celém světě. Dosáhnout vlastního státního celku se však podaří či již podařilo pouze menšině z celkového počtu. Po nabytí samostatnosti jsou však tyto státy často rozčarovány z toho, že se jim nedaří dosáhnout vysněného způsobu kontroly nad vlastní společností a ekonomikou. Touha po etnické a kulturní autonomii je univerzální, ale, jak uvádí Susan Strange, politické prostředky k dosažení tohoto cíle v rámci integrovaného světového trhu, již univerzálními nejsou a jak se často

¹⁰ Strange 1996: s. 4-5

ukázalo, získaná autonomie mnoha takových skupin se časem vyjevila jako Pyrrhovo vítězství. Dalším argumentem proti tvrzení Strange může být, že úpadek postavení státu je čistě problémem Západu, ale ani zdaleka se nemůže týkat mnoha asijských států, kde byl právě stát prostředkem k dosažení ekonomického růstu, industrializaci, modernizaci infrastruktury a zvyšování životního standardu. Příkladem takového státu může být například Singapur, Japonsko, Korea či Tchajwan. Na tento argument však Strange odpovídá tím, že tyto asijské státy byly ve velmi výhodné geografické poloze během studené války. Strategická poloha na západní hranici od USA, jim od 50. let přinášela štědrú americkou podporu, zároveň tyto státy vynikají redukcí svých výdajů a nízkou spotřebou. Kombinace těchto dvou faktorů přinesla těmto státům závratně rychlý ekonomický rozvoj. Dalším faktorem, který přispěl k jejich prudkému rozvoji, bylo také vyloučení těchto států z tlaku na zavedení otevřené, liberální ekonomiky, čímž mohli redukovat počet zahraničních investorů ve svých zemích, kteří by mohli ohrozit lokální výrobce. Zároveň jim však byl poskytnut přístup na bohatý americký a posléze i evropský výrobní trh. V době, kdy se tyto asijské země rapidně industrializovaly, byly také na trhu dostupné informace, resp. patenty pro tuto transformaci. Informace jim také přinesli jejich poradci z Evropy či USA či se k nim dostaly skrze transnacionální korporace.

Jak uvádí Strange¹¹, nyní jsou však tyto výhody pro asijské státy vyčerpány. Asijské vlády nyní budou pod velkým tlakem USA, aby liberalizovaly své politiky v oblasti trhu a investic a také na ně bude vyvíjen tlak, aby do svých zemí uvolnily přístup většího počtu zahraničních investorů a vytvořily tak konkurenčnější tržní systém. V průběhu studené války výjimečnost asijských států postupně klesala a tento trend bude i nadále pokračovat. Stejně jako tomu bylo a je v jiných zemích, nastane i v těchto asijských státech boj o moc, o kontrolu nad institucemi a vládními agenturami, boj mezi frakcemi politických stran, boj mezi zájmy ve veřejném i soukromém sektoru a tento boj o moc se nevyhne samozřejmě ani státní byrokracii v těchto zemích.

V souvislosti s globalizací uvádí i Heywood základní náhledy na postavení státu v této epoše¹². Jako první uvádí tezi o „postsuverénní správě věcí veřejných“, tedy že význam státu jako aktéra v mezinárodních vztazích značně poklesl, přičemž o svoji moc přichází zejména kvůli globálnímu trhu a transnacionálním korporacím. Do extrému pak zacházejí stoupenci hyperglobalismus, kteří tvrdí, že stát by se ve

¹¹ Strange 1996: s. 6-15

¹² Heywood 2008: s. 130-135

výsledku mohl stát nepotřebným. Další skupina teoretiků zastává názor, že globalizace nezměnila hlavní charakteristiky mezinárodní politiky, takže státy zůstávají nadále nejdůležitějšími aktéry v globálním systému. Tito teoretici tvrdí, že fenomén globalizace byl vytvořen státy a má jim tedy sloužit jako nástroj pro prosazování jejich zájmů. Jako poslední skupinu názorů Heywood uvádí postoj, že se postoj státu sice vlivem globalizace transformoval a to jak jeho úloha a význam, tak povaha jeho suverenity, jeho moc se však nezměnila.

Na globálním vládnutí se kromě jednotlivých států podílejí i uskupení států (Piknerová, Naxera a kol. 2011: s. 32), která bývají často transformována do mezinárodních vládních organizací. Tyto organizace, které pak vystupují jako samostatní aktéři, mají velký vliv na chování svých členů, mohou do stávající agendy organizace vnášet nová témata a zároveň tvořit různá řešení jednotlivých problémů. Pravděpodobně nejznámějším příkladem organizací tohoto typu jsou organizace vytvářené OSN v různých oblastech, ať už v oblasti lidských práv (Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky – UN High Commissioners for refugees/UNHCR), zdraví (Světová zdravotnická organizace – World Health Organization/WHO) či v oblasti lidského rozvoje (Rozvojový program OSN – UN Development Programme/UNDP). S tím, jak se mění mezinárodní systém se postupně mění i role a postavení státu. Změna se odehrává zejména v jeho nejdůležitějších charakteristikách jak je svrchovaná autorita dovnitř státu či význam teritoriality.

Nadnárodní (transnacionální) korporace – Transnational corporations/TNC

V systému globálního vládnutí představují nadnárodní korporace velmi důležitého aktéra. Od jiných aktérů se však liší velmi specifickými vlastnostmi. Jejich aktivity přesahují hranice jednotlivých států i celých kontinentů. Jsou motivovány v první řadě ziskem a jejich uspořádání je založeno na principech soukromé tržní společnosti (Piknerová, Naxera kol. 2011: s. 33). Jak uvádí Susan Strange¹³, zatímco dříve státy ovládaly ekonomické trhy, nyní je tomu naopak, v mnoha rozhodujících oblastech jsou ve vztahu k státu dominantní právě trhy. Ustupující autorita státu je zřetelná na rozšiřování autority do stále většího počtu jiných institucí a uskupení, lokálních a

¹³ Strange 1996: s.4

regionálních orgánů a také ve vzrůstající asymetrii mezi státy, které disponují značnou strukturální mocí a mezi těmi slabšími, které touto mocí nedisponují. Důležitým tématem diskuse o TNC v kontextu globálního vládnutí zůstává, zda je možné je regulovat skrze vnitřní mechanismy společnosti nebo zda je potřeba vytvořit nový systém mezinárodních pravidel, který by všechny TNC usměrňoval a mohl by se tak stát součástí globálního vládnutí. Otázkou také zůstává, zda a jak je možné zredukovat vliv TNC na rozvojové ekonomiky, které jsou ekonomicky závislé na zahraničním kapitálu.

Jak uvádí Sýkora (Sýkora 2000: s. 59-79), TNC přinášejí do zemí, ve kterých investují, řadu výhod. Nejen, že do dané země najednou proudí více kapitálu a zvyšují se výrobní kapacity, ale také jsou vytvořena nová pracovní místa, zdokonalují se výrobní postupy či se zlepšuje obchodní postavení země. Působení TNC však není pouze pozitivní – častou strategií těchto společností je, že jejich zisky nebývají investovány v místě vzniku, ale finanční toky jsou převedeny zpět do mateřské společnosti. Státy jsou vystaveny velkému tlaku jak ze strany TNC, tak i dalších mezinárodních organizací a tak neustále více uvolňují své trhy, omezují výdaje na sociální politiku a snaží se přilákat co největší množství investic. Centrální vlády již nemají přílišný vliv na lokalizaci nového kapitálu, TNC vyjednávají s lokálními autoritami. Velkým kritikem TNC jsou nevládní organizace, potřeby regulovat činnost TNC však zaznívají i z řad OSN, která v r. 1999 definovala svoji snahu o globální regulaci TNC v Globální dohodě OSN (UN Global Compact).

Principy Globální dohody OSN¹⁴ vycházejí ze Všeobecné deklarace lidských práv, pracovních zásad Mezinárodní organizace práce, Deklarace z Ria o životním prostředí a rozvoji a z Úmluvy OSN proti korupci. Dohoda žádá společnosti, aby přijaly a podporovaly základní hodnoty stanoveného Dohodou, které se týkají oblasti lidských práv – dodržovat lidská práva a dbát také, aby se tato práva neporušovala, práce – přispět k odstranění dětské práce, nucené práce a diskriminace v zaměstnání, dále oblasti životního prostředí – firmy by měly dbát na ochranu životního prostředí a podporovat i preventivní programy na jeho ochranu, jakož i podporovat a šířit technologie, které jsou k životnímu prostředí šetrné a konečně poslední oblastí je protikorupční princip, tedy že by podniky měly působit proti jakékoliv formě korupce. Cílem této dohody (Fakta a čísla OSN 2001: s. 14-16) je

¹⁴ <http://www.unglobalcompact.org/> (staženo dne 10.4.2012)

tedy zajistit, aby měl svět byznysu jasná pravidla, která jsou potřebná k naplnění sociálních a ekonomických potřeb lidí. Tehdejší generální tajemník OSN vyzval podniky, aby tyto zásady přijaly za své a zároveň oslovil i odborové a občanské organizace, aby tuto dohodu podporovali a podíleli se na ní. První setkání, kterého se účastnili zástupci všech tří oblastí se konalo v r. 2000. Zásadní problém dohody Global Compact je ovšem její vynutitelnost, respektive nejsou stanoveny žádné vynucovací mechanismy.

Globální občanská společnost

Povaha současného mezinárodního systému je specifická nárůstem počtu transnacionálních nevládních aktérů. Pojem globální občanská společnost (*global civil society*) je pak označením právě pro velký počet těchto aktérů, kteří působí na poli globální politiky. Jak uvádí Císař, existuje ale i skupina teoretiků jež označuje globální občanskou společnost pouze jako výraz pro „dobré“ nevládní organizace či hnutí v globálním systému. Argumentují tím, že pokud je GOS konceptem pro různorodost aktérů, pak zahrnují i aktéry negativní (teroristické organizace, separatistické organizace apod). Další skupina teoretiků pak místo „globální“ používají přívlastek „transnacionální“ občanská společnost (Císař 2003: s. 8).

Jak uvádí Císař (Císař 2005: s. 90), existují tři základní rozdělení vztahů mezi globální občanskou společností a demokracií. První skupinou jsou globální radikální demokraté, jejichž hlavním cílem je restrukturalizace současné globální struktury zdola. Velký význam přikládají transnacionálním občanským hnutím, která se snaží být jakousi alternativou vůči ekonomické globalizaci, přesahují svými aktivitami hranice národních států, zpochybňují exkluzivitu státní suverenity a snaží se tedy bojovat za spravedlivější světový řád. Svoji činnost, jsou tato hnutí schopna rozbít rigidní mentální mapu moderní politiky a umožňují tak nastolovat nové mechanismy pro řešení současných globálních problémů. Pro realizaci svých představ však radikální demokraté potřebují komplexní změnu organizace mezinárodních vztahů (Císař 2005: s. 90-91).

Další skupinou teoretiků jsou stoupenci liberálního internacionalismu, kteří na rozdíl od první skupiny nechtějí rozbít současné mechanismy, ale podporují jejich další

rozvoj na mezinárodní úrovni. Jejich hlavním cílem je transparentnost rozhodování v nejdůležitějších mezinárodních organizacích, přičemž důležitá je i role organizací transnacionální občanské společnosti, které jsou zapojeny do mezinárodních politických struktur jako je EU, MMF či WTO a tím mohou pomoci k již zmíněné větší transparentnosti jakož i zvýšení odpovědnosti politických elit (Císař 2005: s. 91).

Posledním konceptem je paradigma deliberativní demokracie. Ti spojují liberální i radikálně demokratickou teorii, protože kladou důraz jak na nestranná pravidla, tak i na politickou participaci. Nehledají však jen správné instituce globální vlády, ale jde jim o otevření možností pro transnacionální veřejnou sféru, která by se mohla stát prostředníkem pro skutečnou debatu mezi nejvyššími držiteli moci a ostatními, který usilují o jejich demokratickou kontrolu. Cílem tohoto paradigmatu je zejména vytvoření podmínek, aby mohla probíhat veřejná debata (deliberace) a to mezi všemi složkami globální politické sféry. Deliberativní komunity by pak byly tvořeny flexibilně na základě konkrétního projednávaného problému (Císař 2005: s. 91).

Mary Kaldor definuje globální občanskou společnost jako transnacionální prostor, ve kterém se setkávají různí aktéři – aktivisté, NGOs, národní či náboženské skupiny a mnoho dalších, kteří vyjednávají, protestují proti či lobbují za uspořádání, které formuje globální rozvoj. Podle Kaldor tedy není možné definovat pouze jednu globální občanskou společnost, ale mnoho takových společností, které se zabývají různými tématy jako jsou lidská práva, životní prostředí aj. Takové uskupení však Kaldor označuje za nedemokratické, protože nebylo demokraticky zvoleno, nerovné a dominuje mu Sever (Kaldor 2003: s. 590-591).

Důležitou skupinou GOS jsou sociální hnutí, z nichž pravděpodobně nejnaléhavější projevy má hnutí antiglobalizační. Jedná se o hnutí, které protestuje proti jednostrannému profitu silných ekonomických aktérů z globalizace. Hnutí nesouhlasí s tím, aby tato ekonomická globalizace byla formována rozhodnutími omezené, „elitní“ skupiny, třídy „transnacionálního kapitálu“, která velmi úspěšně boří hranice a překážky, které by snad mohly stát v cestě pohybu kapitálu (Císař 2003: s. 13). Bělohradský nazývá tuto takzvanou třídu „hyperburžoazií“ a označuje ji jako jinonárodní elitu, jež usiluje o zhroucení demokratického státu a poté i dalších ekonomických restrikcí. Hyperbužoazie se snaží zničit a potlačit vše, co by jí mohlo stát v cestě při její honbě za finančním kapitálem, slovy počínaje, přes věci, krajiny až po mezilidské vztahy. Tato mimonárodní třída spolu se svými placenými zaměstnanci (zaměstnanci EU, MMF, WTO aj.) není ničím vázána vůči národu, na jehož území

prosazuje v danou dobu své strategické zájmy (Bělohradský 2007: s.194-195). Někteří kritici poukazují na to, že globální občanská společnost nepodporuje vytvoření občanské společnosti, která by byla jakýmsi spontánním společenstvím a asociacemi občanů. GOS je tvořena zejména elitními nevládními organizacemi a v honbě za svými cíli část „přehlíží“ lokální potřeby a kontexty dané oblasti. Není pak žádným překvapením, že transnacionální organizace pak namísto podpory občanské iniciativy či přizvání lokálních aktérů do globální politické arény, snižují akceschopnost lokálních politických sil tím, že jim vnucují své vlastní programy, jež hrají v jejich prospěch. GOS v těchto případech odsunuje své původní cíle, kterými bylo umocnění lokálních a podprezentovaných aktérů a jejich zapojení do transnacionálních sítí aktivistických skupin (Císař 2003: 18-19).

Další skupinou, která se řadí do řad globální občanské společnosti jsou transnacionální nátlakové sítě, jež zahrnují aktéry sdílející společné hodnoty a snaží se je prosadit na mezinárodní úrovni. Členem transnacionálních sítí mohou být národní státy, INGOs, sociální hnutí ale i jednotliví aktivisté. Tyto sítě mají zejména nátlakový charakter, respektive vytvářejí podmínky k nátlaku například na státy, které porušují lidská práva apod. Sítě mají také velký význam v oblasti vzájemného předávání informací.

Nedílnou součástí transnacionálního prostředí jsou také epistemická společenství. Se vzrůstající technickou náročností a komplexitou globálních problémů je potřeba stále většího množství kvalifikovaných odborníků, kteří budou schopni následně činit relevantní rozhodnutí týkající se daného problému. Je potřeba, aby tito lidé danému problému rozuměli natolik, aby byli schopni komplexně vysvětlit význam určitých dat a informací, včetně specifických rizik či (ne)přímých důsledků toho kterého kroku. Epistemická společenství jsou právě příkladem takového uskupení, které je schopno poskytnout nejen informace ale i případné rady. Tyto sítě nebo skupiny odborníků se postupně stále více rozšiřují a stávají se důležitými aktéry na národní a transnacionální úrovni. Členové epistemických společenství mohou ovlivnit zájmy státu jejich přímou specifikací nebo tím, že podkryjí skrytou dimenzi určitého problému a ovlivní tak následné rozhodnutí příslušných autorit (Haas 1992: s. 2-4).

6. NEVLÁDNÍ ORGANIZACE JAKO AKTÉŘI GLOBAL GOVERNANCE

Od 70. let 20. století a po skončení studené války ještě daleko razantněji vstupují do mezinárodních vztahů nestátní aktéři. Nahlížení na roli nestátních aktérů v systému je různé – jedni autoři upozorňují na oslabující moc národních států, jiní zase hovoří o sdílení moci mezi státem a nestátními aktéry. V následujícím textu se budu věnovat roli mezinárodních nevládních organizací (INGO) a jejich působení v systému global governance.

INGO můžeme definovat jako soukromou nepolitickou a nestrannickou organizaci, jejímiž členy jsou jednotlivci nebo jejich uskupení, sdružují se za účelem obecného zájmu a zároveň působí svojí činností na území více než jednoho státu, případně její členové pocházejí z více než jednoho státu (Piknerová, Naxera a kol 2011: s. 46). Na rozdíl od vládních organizací jsou INGO značně pružnější ve své činnosti, protože jsou schopny flexibilně reagovat na aktuální problémy. Jejich aktivity jsou velmi významné obzvláště v oblastech mimo Evropu, kde INGO pomáhají při poválečných rekonstrukcích různých oblastí, budování infrastruktury, v méně rozvinutých zemích pomáhají ve školství, zdravotnictví, ve veřejné správě a také například působí jako pozorovatelé při volbách (Cihelková a kol. 2009: s. 173). Nejstarší INGO byla Britská zahraniční společnost proti otroctví (1839), od poloviny 19. století rostl počet INGO, avšak zásadní nárůst těchto organizací začal až po 2. světové válce. INGO jsou specifické zejména tím, že jsou autonomními a neziskovými uskupeními - využívají omezených zdrojů k formování pravidel a standardů. Větší pozornosti se INGO dostalo při studiu od konce 80. let, což bylo způsobeno zejména klesajícím postavením realismu v mezinárodních vztazích a také společně se studiem globalizačních tendencí. INGO do 70. let soustředily zpravidla na jednu oblast například lékařství, vědu, průmysl apod. Současné INGO však často vznikají jako forma protestu proti konkrétnímu trendu v soudobé světové politice – např. se formují jako konference probíhající paralelně při setkáních MMF či WB, jako protesty týkající se environmentalismu apod. V současné době se studium INGO zabývá zejména zkoumáním činnosti INGO v oblasti poválečné rekonstrukce oblastí po celém světě, v oblasti globálních environmentálních problémů či antiglobalistickými hnutími (Waisová 2002: s. 105-106). Kromě neziskovosti se INGO odlišují od ostatních nestátních aktérů vysokým stupněm institucionalizace a také orientací na obecný

zájem. Naopak nejbližší mají INGO k zájmovým skupinám a to z hlediska svých funkcí a deklarovaných zájmů. Rozdíl mezi zájmovými skupinami a INGO lze pozorovat hlavně v rozvojových zemích či zemích s velmi slabým stranickým systémem., kde INGO často působí jako „politické strany“ a pomáhají s organizací nových voleb nebo se účastní lokální veřejné správy.

Ve světové politice nyní působí IGO i INGO – ukázalo se, že INGO mohou na systém působit tak, že na základě jejich působení mohou vznikat nové IGO, či se alespoň rozšíří působnost a agenda již stávající IGO. Existuje mnoho organizací, které při svém založení působily jako INGO a postupem času se z nich vyvinuly IGO (např. Mezinárodní organizace práce aj.) (Waisová 2002: s. 106).

Význam INGO se dlouhodobě zvyšuje a i když mají spíše konzultativní charakter, výrazně formují podobu veřejného mínění. Jeníček a Foltýn uvádějí zvyšování důležitosti INGO na příkladu sérií konferencí pořádaných za účasti ministrů životního prostředí k regionu EHK OSN. Na první konferenci, která se konala r. 1991 v Dobříši, měli zástupci INGO přístup pouze jako pozorovatelé a ještě v omezeném množství. Na poslední konferenci konané v dánském Aarhusu r. 1998 již měla každá národní delegace svého zástupce za nevládní organizace. Se změnou charakteru naší doby se postupně měnilo i působení NGO – zatímco dříve s soustředily na poskytování služeb, nyní je oblast jejich činnosti značně široká. Velkou roli při rozšiřování působnosti INGO také hrají nové komunikační a informační prostředky.). V minulosti působily INGO spíše jako kritici či lobbisté určité politiky aktérů mezinárodního systému, dnes se však již samotné INGO stávají aktéry. Díky jejich profesionalizaci na ně vlády a vládní organizace přesouvají řadu svých kompetencí (Jeníček, Foltýn 2010: s. 259).

7. ZÁVĚR

Fenomén globálního vládnutí se v posledních letech stal důležitým tématem diskuse v mezinárodních vztazích. *Global governance* nelze zařadit pod jednotný model nebo strukturu, je to obrovský dynamický, souhrnný proces interaktivního rozhodování, který se neustále vyvíjí a flexibilně reaguje na měnící se podmínky. Efektivní *global governance* musí vycházet z rozhodování na lokální, národní i regionální úrovni a mělo by spolupracovat s různými aktéry na různých úrovních. Vytvoření dostačujících mechanismů *governance* je potřeba vytvořit více zahrnující a participační než tomu bylo v minulosti. Tyto mechanismy musejí být schopné flexibilně reagovat na nové problémy a také lépe porozumět těm starým. K tomu je potřeba reforma a posilování stávajících mezivládních institucí a zlepšení jejich spolupráce a komunikace s ostatními aktéry systému. INGO jsou dnes nenahraditelnými partnery pro státy, IGO i nadnárodní korporace a v mnoha případech je tato spolupráce potvrzena oficiálními dohodami. OSN má v *global governance* stále výsadní postavení. Svoji univerzálností je jedinou arénou, kde se pravidelně setkávají vlády světa v rovnoprávném postavení za účelem vyřešit nejnaléhavější problémy světa. OSN není schopna sama vykonávat všechnu práci *global governance*, může však sloužit jako základní mechanismus pro spolupráci vlád a také ostatních sektorů společnosti v globálních záležitostech. OSN a její nejdůležitější orgány zásadním způsobem přispěly na poli mezinárodní komunikace a spolupráce a to v mnoha různých oblastech a i nadále vytváří rámec pro mezinárodní spolupráci. Organizace a vůbec systém jejích mechanismů však potřebuje reformu a oživení. Postavení státu je také velmi důležité. Ačkoliv mnoho svých pravomocí stát přenesl na další aktéry a jeho moc se tak rozptýlila, je stále naprosto zásadním aktérem v globální politice.

8. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

- BARŠA, Pavel, CÍSAŘ, Ondřej: *Anarchie a řád ve světové politice*. Praha: Portál. 2008.
- BĚLOHRADSKÝ, Václav: *Společnost nevolnosti. Eseje z pozdější doby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2007.
- CIHELKOVÁ, Eva a kol.: *Světová ekonomika. Obecné trendy rozvoje*. Praha: C. H. Beck, 2009.
- CÍSAŘ, Ondřej: Na cestě ke společnosti světoobčanů. Nevládní organizace, sociální hnutí a „noví“ aktivisté vně státních hranic. In: *Sociální studia*, 1/2005, s. 87-109.
- CÍSAŘ, Ondřej: Vzniká globální občanská společnost? Nestátní aktéři ve světové politice. In: *Mezinárodní Vztahy* 4/2003, s. 5-23.
- DINGWERTH, Klaus and PATTBERG, Philipp: Global Governance as a Perspective on World Politics. In: *Global Governance* 12, 2006.
- Fakta a čísla OSN*. Praha: Informační centrum OSN v Praze, 2001.
- HAAS, P.M. Introduction: epistemic communities and International Policy Coordination. In: HAAS, P. M. (ed.). *Knowledge, Power, and International Policy Coordination*. Columbia: University of South Carolina Press, 1992
- HEYWOOD, Andrew: *Politologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008.
- JENÍČEK, Vladimír – FOLTÝN, Jaroslav. Globální problémy světa v ekonomických souvislostech. Praha: C. H. Beck, 2010.
- KALDOR, Mary: *The Idea of Global Civil Society*. *International Affairs*, 79 (3), 2003, s. 583-593.
- KOBRIN, Stephen J.: *Back to the Future: Neomedievalism and the Postmodern Digital World Economy*. In: *Journal of International Affairs*, Vol. 51, 1998.

PIKNEROVÁ, Linda, NAXERA, Vladimír a kol.: *Globální vládnutí. Vybrané problémy*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011.

Rosenau, In: WILKINSON, Rorder: *Global governance leader*. New York: Routledge, 2005.

ROSENAU, James N., CZEMPIEL, Ernst-Otto: *Governance without government: order and change in world politics*. Cambridge, GB: Cambridge University Press, 1992.

STRANGE, Susan: *The Retreat of the State: The Diffusion of Power in the World Economy*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996

SÝKORA, Luděk. Globalizace a její společenské a geografické důsledky. In.: Jehlička, P., Tomeš, J., Daněk, P. eds. *Stát, prostor, politika: vybrané otázky politické geografie*, s. 59-79. Praha: Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Přírodovědecká fakulta UK, 2000.

WAISOVÁ, Šárka: *Úvod do studia mezinárodních vztahů*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2002.

Elektronické zdroje:

BALABÁN, Miloš - POTUČEK, Martin: *Aktuální stav a perspektivy globálního vládnutí*. In: *The Science for population Protection*. roč. 1, 2009. - <http://www.martinpotucek.cz/index.php>

GRANT, Charles, BARYSCH, Katinka: *Can Europe and China shape a new world order?* London: CER,2008. - <http://www.humansecuritygateway.com>

HAAS, Richard N.: *The Age of Nonpolarity*. 2008. - <http://www.foreignaffairs.com/>

HILLGENBERG, Hartmut: *A Fresh Look at Soft Law*. In: *EJIL*,1999, Vol 10 No. 3, 499-515. - <http://ejil.oxfordjournals.org>

United Nations Global Compact - <http://www.unglobalcompact.org/>